

Liturgija i umjetnost.

Liturgija je umjetnička cjelina, u kojoj suraduju sve umjetnosti i koja je djelovala na sve umjetnosti. U njoj nije ništa bez značenja. Mnogi drže, a među njima je bio i Goethe, da su to sve puke formalnosti. Evo što veli Louis Veullot: »I međutim se je Goethe (bora-veći u Rimu) zaustavio pred grubom vanjštinom. On nije poznao pravi Rim. On je udisao njegov miomiris poput onih svjetskih ljudi, koji se ušuljaju u naše hramove: ushićeni su, ali ne znaju, da su »*himni i sveta odijela i dim tamnjana* (prave pravcate) *molitve*«. (Veullot, Parfum de Rome, I. p. 14).

Liturgija djeluje na razna sjetila: na oko svojim bojama, kret-njama, na uho svojim riječima i melodijama, na njih svojim mio-mirisima, i t. d. Već prema tome nadmašuje sve ostale umjetnosti, koje obično djeluju samo na jedno jedino sjetilo. Po tome i samo prisustvovanje liturgijskim obredima (naravno obredima, koji se vrše u potpunom skladu s crkvenim propisima) postaje nekom pri-pravom umjetničkim užicima života blaženika u nebu; jer u nebu će sva naša sjetila istodobno uživati. Zato i sam Dante veli u ovome raju, da je njegova opojnost *ulazila kroz sluh i kroz oko*:

Al Padre, al Figlio, allo Spirito Santo
comminciò »Gloria« tutto il paradiso
sì che m'inebbriava il dolce canto.

Ciò ch'io vedeva mi sembrava un riso
dell'universo; per che mia ebbrezza
entrava per l'udire et per lo viso.

»Ocu i Sinu i Duhti Svetome
Viekoni sláva!« Zazvuči Raj cio
A medeni zvuk opajaó me.

Kanda smiješak vasioné bio
Što tu kušah, jeré sam uživo
Stog, što slišah i stog što sam zrio«.

(Parad. XXVII. 1 b).

I zaista si ne možemo drukčije zamisliti život u nebu negoli predod-
zbama uzetim iz liturgije. Evo n. pr. kako Emilé Baumann u jednome opisu
o koncu svijeta prikazuje nebo: »Vjernici su zapjevali jednim jednim
glasom »Ave verum corpus«; najudaljeniji u ogromnoj pratnji promatraju
istodobno bližešće se prilike Kruha i Isusa, kao što je bio na zadnoj ve-

čeri, ali s vidljivom slavom. Njegovo je misno ruho crveno, kao da je umočeno u krv mučenika; jedno svijetlo od kojega bi umrle nečiste oči, kada bi ga ove mogle doseći, obavlja njegove duge kose krunom iz užarenog trnja; anđeli se uzdižu i spuštaju iznad njegove glave. Sveti Mihovil prigiblje, poput baldahina (dais), svoju zastavu, gdje drhće cvijeće ljljanâ i gorućeg zlata; i iza njega stupaju dvadeset i četiri starca, njišući dvadeset i četiri kadionice napunjene miomirisom molitava«. (Baumann, La Paix du Septième jour, p. 234.).

Zaista možemo reći da su katolički obredi nadahnuti Duhom Onoga, koji nadahnjuje Crkvu i da se zato mora duboko da doima svakog čovjeka. Barbey d' Aurevilly, satanistički književnik, inače katolik, veli ovo: »... pjevanje psalama ljlja pobožne duše na valu božanstvenih čuvstava. Ništa nije lijepo, kao ovaj svečani čas katoličkih ceremonija, kada svećenici, odjeveni u svoje bijele misne košulje ili u blistava odijela (chapes), stupaju polako pred nebmicom i slijede srebreni križ, što ga odozdo rasvijetljaju svijeće i koji presijeca sa svojim sjajem sjenu svodova u kojoj kao da pliva poput križa, što je prije osamnaest stoljeća zasjekao brazdu u tmine, što su pokrivala svijet« (Barbey d' Aurevilly, L' Ensorcelée, p. 80—8).

Tako je čarobna ljepota katoličkih ceremonija, — razumije se mi ovdje uvijek mislimo na tačno izvedene, kao što to čine kontemplativni redovi, Benediktinci, Kartuzijanci, Trapisti, donekle franjevci i drugi — da čovjek, koji je jednom osjetio njene čare, osjeća u duši čežnju, da sve ostavi i sav svoj život provede u liturgijskim molitvama, pjevajući dan i noć, bez prestanka, hvalospjeve Presvetomu Trojstvu.

»Ah, ne biti više tako podijeljen, veli Huysmans, ostati nerazdjeljiv, imati dušu dovoljno umrtvenu, da se uzmognu osjećati jedino žalosti, jedino proživljavati radosti liturgije, biti svakog dana samo u službi Isusovoj i u vašoj, slijediti samo vaš život, koji se reda u godišnjem krugu služba (Božjih), radovati se s Božićem, smijati se o cvijetnome Uskrsu, plakati u Velikom tjednu, biti ravnodušan prema svemu ostalom, n računati više sa samim sobom, ne zanimati se više za nikoga, koja li sanja, i kako bi onda bilo lako sklonuti se u jednom samostanu«. (Huysmans, La Cathédrale, p. 356.).

To zaista pokazuje, kako dubok dojam ostavlja »liturgija u dušama pravih umjetnika. Zato i vidimo, da se u svim mogućim umjetničkim djelima javno osjećaju tragovi njenoga upliva. Tko se ne sieća opisa mise u Chateaubriandovoj noveli »Atala«, u kojoj se prikazuje sklad između prirode i liturgije ili onoga opisa oblačenja redovnice u René-u? Evo što veli auctor Genija Kršćanstva: »Molithe kršćanskih ceremonija, koje se odnose na građanske ili vjerske predmete ili što više samo na obične događaje života, predočuju nam savršena spominjanja, uzvišena čuvstva, velike uspomene, u jednom stilu, koji je u istu mah priprost i veličanstven«.

Što se tiče *Pogreba*, to Chateaubriand tvrdi, da u tom obredu »sasom za sebe ima više ljepote nego u svemu, što znamo o kultu u starih klasičnim narodima«. (Chateaubriand, *Génie du Christianisme*, p. 391. — V. Kat. List, od 13. IX. 1923., p. 448.).

Istu misao izriče: Walcheren daleko zanosnije: »Liturgija je sveto blistavilo. Apсурdno je, dobro to osjećam, izgovarati riječi udivljenja. Odviše je očita ljepota ovog bogoslužja, koje izražava netzrecivo, Božanstvo, i koje suklja u orni život čisti sjaj bijelog i ravnog plamena. *Kako li je površna i siromašna umjetnost, kako li nam se čini ispraznom, usporedimo li je s ovim uzvišenim pjevanjem, s ovim pjevanim biblijskim riječima, s ovim svećim tekstovima, s ovim molitvama tuge i izvanrednog veselja . . .*« (Walcheren, *Journal d'un Converti*, p. 194—195.).

Gotske katedrale, ta remek-djela kršćanske umjetnosti, u kojima je cijelo teološko i profano znanje srednjega vijeka izraženo, na plastičan i slikovit način pokazuje mnoge liturgijske motive. Huysmans je to u više navrata pokazao u svom opsežnom djelu »*La Cathédrale*«: »... kamenje i prozori opetuju *antifone Bl. Dj. Marije* i sve do nekih ratobornih sitnica svetišta, sve do one viteške kretnje, koje potsjećaju na krstaške vojne, sa oštricama mačeva i štitovima sa ružinih prozora, kacige oštrih lukova, željezni prsteni, oklopne košulje, rešetke nekih prozora, sve to dozivlje u pamet *kapitul Prime i antionu Laudâ, njene Male službe*, i opetuje onu *terribilis ut castrorum acies ordinata*; sve govori o velikoj povjerljivosti, kojom se zaodjene, kada želite da bude »poput vojske poredane u bojne redove, strašnom«. (Huysmanns, *La Cathédrale*, p.486.).

Imamo i mnogo lirskih pjesnika, koji su opjevali svoje liturgijske dojmове. U Dantovoj *Divnoj Glumi* imade vrlo mnogo takvih mjesta. Navedimo za ilustraciju samo stihove svećenika-pjesnika Louis Le Cardonnela, koga ubrajaju dan danas među prve pjesnike klasičističkog smjera. Evo njegovih stihova, koji se odnose na pjevanje kompletorija u jednom zatvorenom ženskom kontemplativnom samostanu:

»I glasovi, koji dolaze s kora,
U ovom kratkom danu, što preostaje,
Još su uvijek puni iste tjeskobe,
Puni iste tužne ekstaze.

Nevidljive blizu oltara
Sestre, čovjek naslućuje da su bljede,
Zanesene ljubavlju besmrtnog Učitelja
Šapuću polako Kompletorij.

I kada se tmine spuštaju,
 Kada kapelica zatvara svoja vrata
 Čovjek bi rekao, iz dubokog podruma
 Da čuje gdje uzlaze glasovi umrlih.

Et les voix qui viennent du choeur
 En ce peu de jour qui persiste,
 Ont toujours la même langueur.
 Le même accent d'extase triste.

Invisibles près de l'autel,
 Les soers, qu'on devine pâlies
 Par l'amour du Maître immortel
 Murmurent lentement Complies.

Et quand les ténèbres se font
 Quand la chapelle clôt ses portes
 On croir, d'un caveau profond
 Ouir monter des voix de mortes.

(Le Cantonnel, Complies).

Pa i onaj čovjek, koji nije pjesnik, ako hoće da dà izražaj svojim
 čuvstvima, često ne nalazi lijepih riječi negoli u liturgijskim stihovima.
 Ne čudimo se onom monahu, koji ugledavši iz daleka tornjeve Rima,
 ponovno zapjeva neke stihove iz himna »Decora lux aeternitatis«,
 što se moli u brevijaru na Svetog Petra i Pavla:

»O sretni Rime, koga je purpurom obojila
 Vrijedna krv tolikih velikana,
 Ne nadmašuješ svojom slavom, već njihovim zaslugama,
 Svu ljepotu ovoga svijeta«.

O felix Roma quae tantorum Principum
 Es purpurata pretioso sanguine,
 Non laude tua sed ipsorum meritis
 Excellis omnem mundi pulchritudinem.

(Veillot, *Parfum de Rome I. p. 75.*)

Liturgija su i umjetnost u tako tjesnoj vezi, da prva postaje
 pravom školom svim katoličkim umjetnicima. Tek kada je budu
 temeljito proučili, kada budu po njoj živjeli i s njom znali trpjeti
 i uživati, tek tada će moći da shvate uzvišenu misiju svakog katolič-
 kog umjetnika. Evo o tome imamo vrlo značajnu ispovijest Paul
 Claudela, obraćenika i pjesnika:

»Sve sam nedjelje proveo u crkvi Notre-Dame i išao sam onamo
 i tjednom što češće mi je bilo moguće . . . sveta se je drama preda

mnom razvijala sa sjajem, koji je nadilazio sva moja maštanja. Ah! to ne bijaše više siromašni jezik pobožnih knjiga. To bijaše najdublja i najveličanstvenija poezija, najuzvišeniije kretnje, koje su se ikada povjerile ljudskim bićima. Prizor mise me nije mogao nikako da zasiti i svaka se je kretnja svećenika duboko ucijepila u moj duh i u moje srce. Čitanje *otijela Mrtvih i Božića*, prizori dana *Velikoga tjedna*, uzvišeni pijeви *Exulteta*, uz koji mi se najopojujniji akcenti Sofokla i Pindara čine dosadnim, sve me je to prenapunvalo strahopočitanjem, veseljem, zahvalnošću, kajanjem i obožavanjem! Malo po malo, lagano i mučno, sve je jasnijom u mom srcu postajala misao, *da su umjetnost i poezija također božanske stvari, i da im tjelesne radosti nisu samo neophodno potrebne, već im naprotiv nanašaju najveću štetu*. (Mainage, Les Témoins du Renouveau catholique, p. 69—70).

Dr. I. Merz.

Budizam i kršćanstvo o ljubavi prema neprijateljima.

Budi se spiritualistički duh i to istočnjački i obojen. O tome nema sumnje. Još malo i lako da Buda postane moda u ovom novom spiritualizmu, čak i po Evropi. Zadnji je rat skinuo mnoge ograde, koje su dijelile zapadni svijet od istočnoga, pa će istok jednom početi da djeluje i svojom kulturom i svojim vjerama. Ove će vjere dakako zanijeti, ne katolike čvrstoga i pravog uvjerenja, nego ljude, koji već sada stoje pod dojmom racionalizma. Racionalizam ne može da zadovolji i umiri čovjeka, a tako ni njegovo čedo liberalizam. Te će duhove zanijeti, pa bilo i na kratko vrijeme, egzotičnost istoka. Eno je u Parizu već podignut budistički hram.

Ova se struja javlja već i kod nas. Tako je Dr. Krišković, sveučilišni profesor u Zagrebu, isticao budizam iznad kršćanstva i to u »Obzorovu« božićnom prilogu g. 1923. I to nije osamljena pojava. Dobro će stoga biti, ako iznesemo štogod iz budizma.

Ljubav je prema neprijateljima kamen kušnje, pa se po njoj lako može razabrati, da li je koja vjera od ljudi ili Boga. Ogleđajmo ovaj puta to kod kršćanstva i budizma.

1. Budistička nemržnja i kršćanska ljubav nemaju ništa slično.

Pristaše panbudističke škole vele, da se u vjeri sina Sudhodani-
na nalazi opća ljubav prema prijateljima i neprijateljima, strancima i građanima, plemićim i plebejcima, prema svemu i svakome, čak i prema životinjama. Dapače i to vele, da su evanđeliste uzeli iz bu-